

УДК 336

Кобринь С. С.,*магістр, студентка Національного університету "Острозька академія"*

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Здійснено комплексне дослідження умов фінансової стійкості комерційного банку на прикладі ПАТ "Укресімбанк". Сформульовано заходи щодо підвищення ефективності механізму управління фінансовою стійкістю комерційного банку в умовах фінансової кризи.

Ключові слова: відсотковий ризик, публічне акціонерне товариство, субординований борг, фінансова криза, фінансова стійкість, чистий прибуток.

Осуществлено комплексное исследование условий финансовой устойчивости коммерционного банка на примере ПАО "Укрэксимбанк". Сформулированы меры по повышению эффективности механизма управления финансовой устойчивостью коммерческого банка в условиях финансового кризиса.

Ключевые слова: процентный риск, публичное акционерное общество, субординированный долг, финансовый кризис, финансовая устойчивость, чистая прибыль.

Undertaken a comprehensive study of the conditions of the financial stability, analyzed its main parameters on the basis of PJSC "Ukreximbank". Formulated measures to improve the effectiveness of the financial stability of the commercial bank in the financial crisis.

Keywords: interest rate risk, public joint stock company, subordinated debt, financial crisis, financial stability, net income.

Постановка проблеми. Фінансова криза в Україні справила глибокий вплив на банківську сферу діяльності.

Тенденції, що склалися сьогодні, показують високий ступінь вразливості національної економіки до світових фінансових катаклізмів. Так, особливо негативний вплив фінансова криза мала на розвиток банківського сектору України. Зокрема, у 2009 році значно скоротилася ресурсна база банків внаслідок обмеженості доступу до міжнародних ринків капіталу та значного відпливу коштів з рахунків клієнтів. Незважаючи на підвищення банками процентних ставок за депозитами у національній валюті до 15,3% річних та в іноземній до 10,0% річних, обсяги депозитних коштів

на рахунках у банках за 2009 рік знизилися на 6,9%, або на 24,8 млрд. грн., і становили 335,0 млрд. грн.

З огляду на ситуацію, що склалася у банківському секторі України, постає необхідність результативних досліджень у сфері ефективного його управління з позиції досягнення комерційними банками фінансової стійкості та підтримання ними цього стану в несприятливих умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз останніх публікацій та досліджень показав, що в економічній літературі немає єдиного підходу до визначення поняття фінансової стійкості комерційного банку, а отже, не існує чіткого, цілісного механізму управління останньою. Так, різні аспекти оцінки фінансової стійкості комерційного банку досліджувалися у працях таких зарубіжних науковців: Р. Дж. Кемпбелла, Р. Л. Міллера, П. С. Роуз, Дж. К. Ван Хорна, Л. П. Белих, Ю. С. Масленченкова, Г. С. Панової, О. Б. Ширінської. Ними було обґрунтовано місце фінансової стійкості у фінансовому менеджменті, її показники, основні чинники, методи оцінки й аналізу фінансової стійкості. Серед вітчизняної практики управління фінансовою стійкістю дослідженням теоретичних аспектів та проблем фінансової стійкості банків займалися В. В. Вітлінський, В. П. Пантелєєв, С. П. Халява, Н. М. Шелудько, О. В. Дзюблюк та Р. В. Михайлюк. А от при визначенні складових фінансової стійкості слід звернутися до напрацьованих таких вчених, як Є. В. Склеповий, Л. Ю. Петриченко, Р. І. Шіллер.

Проведене дослідження поняття “фінансова стійкість” комерційного банку дає змогу визначити фінансову стійкість банку як якісну характеристику його фінансового стану, який відзначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням фінансових ресурсів та активів за умов підтримання на достатньому рівні ліквідності і платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків, і який здатний витримати непередбачені втрати та зберегти ефективність функціонування.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є розробка ефективного механізму та стратегії управління фінансовою стійкістю комерційного банку, оцінка впливу фінансової політики банку в сучасних умовах ринкової трансформації. Практична оцінка фінансової стійкості буде здійснюватися на базі Публічного акціонерного товариства “Державний експортно-імпорتنний банк України”. Обрання саме цього банку як об’єкта дослідження пов’язано з тим, що ПАТ “Укрексімбанк” незмінно входить у групу найбільших системних банків України, має найпоширенішу в Україні мережу банків (29 філій та 93 відділень) і охоплює практично всю територію України.

Виклад основного матеріалу. Кредитна підтримка ПАТ “Укрексімбанк” свого часу допомогла здійснити структурну перебудову та вийти на високоприбуткову діяльність багатьом державним і комерційним підприємствам України. Саме орієнтованість банку на кредитування і банківське обслуговування фінансових операцій клієнтів переважно експортоорієн-

тованих та імпортозамінних галузей економіки підвищила інтерес до цього банку як об'єкта дослідження.

Фінансова стійкість і ефективність діяльності ПАТ "Укресімбанк" значною мірою залежить від якості, стабільності власного капіталу, можливостей щодо залучення додаткових коштів та оптимального співвідношення між даними складовими ресурсної бази банку.

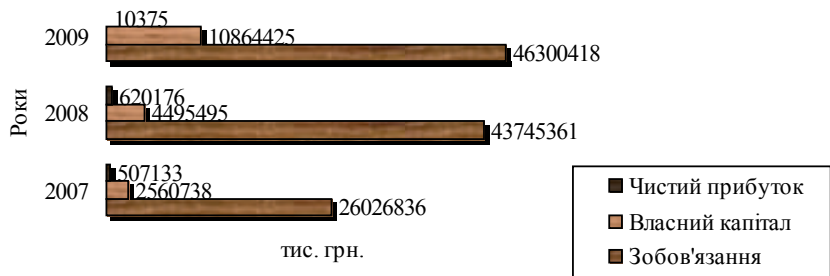

Рис. 1. Динаміка власного капіталу, зобов'язань та чистого прибутку ПАТ "Укресімбанк" за 2007-2009 рр.

Протягом 2007-2009 рр. спостерігається тенденція до нарощення обсягу власного капіталу комерційного банку з одночасним збільшенням зобов'язань. Так, якщо у 2007 р. обсяг власного капіталу становив 2560738 тис. грн., то у наступних роках величина власного капіталу зросла на 75,55% та 141,67% відповідно, досягнувши рівня 10864425 тис. грн. у 2009 р. Таке зростання було зумовлено збільшенням статутного капіталу шляхом емісійної діяльності та збільшенням обсягів резервного та інших фондів. Водночас, нарощення власного капіталу дало змогу збільшити обсяг залучених коштів, обсяги кредитування: обсяг зобов'язань за досліджуваний період збільшився в 1,8 раза при зростанні обсягу власного капіталу в 4,2 раза. Проте таке зростання є виправданим, оскільки темпи зростання власного значно перевищували темпи зростання зобов'язань, що становили 68,08% та 5,84% відповідно у 2007-2009 рр.

Випереджаючий темп зростання доходів над витратами дозволив банку у 2008 р. отримати чистий прибуток у обсязі 620176 тис. грн., що на 22,29% більше від рівня прибутку 2007 року (507133 тис. грн.). Проте 2009 рік характеризувався зменшенням даного показника на 98,33% до рівня 10375 тис. грн., що свідчить про погіршення фінансового стану банку.

Подальший аналіз приводить до оцінки структури операцій по формуванню капіталу і банківських зобов'язань ПАТ "Укресімбанк" (див. табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка структури пасиву ПАТ “Укресімбанк” за 2007-2009 рр.

№ з/п	Показники	2007 рік		2008 рік		2009 рік		Відхилення структури, %	
		тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	2008/2007	2009/2008
1	Кошти банків	11713562	40,97	22382435	46,40	20110422	35,18	5,42	-11,22
2	Кошти клієнтів	10369095	36,27	15688092	32,52	19424518	33,98	-3,75	1,46
3	Боргові цінні папери, емітовані банком	1287093	4,50	1062149	2,20	502135	0,88	-2,30	-1,32
4	Субординований борг	640257	2,24	977738	2,03	3105434	5,43	-0,21	3,41
5	Інші зобов'язання	2016829	7,06	3634947	7,53	3157909	5,53	0,47	-2,00
6	Усього зобов'язань	26026836	91,04	43745361	90,68	46300418	80,99	-0,36	-9,69
7	Власний капітал, у т. ч:	2560738	8,96	4495495	9,32	10864425	19,01	0,36	9,69
8	Статутний капітал	1486000	5,20	3062633	6,35	10003513	17,50	1,15	11,15
9	Нерозподілений прибуток	507485	1,78	625949	1,30	14529	0,03	-0,48	-1,27
10	Резервні та інші фонди	567253	1,98	806913	1,67	846383	1,48	-0,31	-0,19
11	Усього пасивів	28587574	100,00	48240856	100,00	57164843	100,00	0,00	0,00

Загалом, спостерігається зменшення частки зобов'язань у загальній структурі майна банку: з 91,04% у 2007 р. до 80,99% у 2009 р. Серед зобов'язань найбільшу частку займали кошти банків (40,97%; 46,40%; 35,18% усіх пасивів) та кошти клієнтів (36,27%; 32,52%; 33,98% усіх пасивів) протягом останніх трьох років. На фоні зменшення залучених коштів від банків та емітованих боргових цінних паперів проявляється позитивна тенденція щодо збільшення частки власного капіталу до 19,01% у 2009 р. проти 8,96% у 2007 р.

Управління фінансовою стійкістю комерційного банку передбачає визначення показників фінансової стійкості банку, що ґрунтуються на визначенні достатності капіталу для покриття банківських ризиків та на оцінці структури капіталу, яка визначає якісний склад балансового капіталу. Проте першочерговим для аналізу фінансової стійкості банку є оцінка його потенціалу, тобто розраховують показники ефективності за результатами діяльності банку (див. рис. 2).

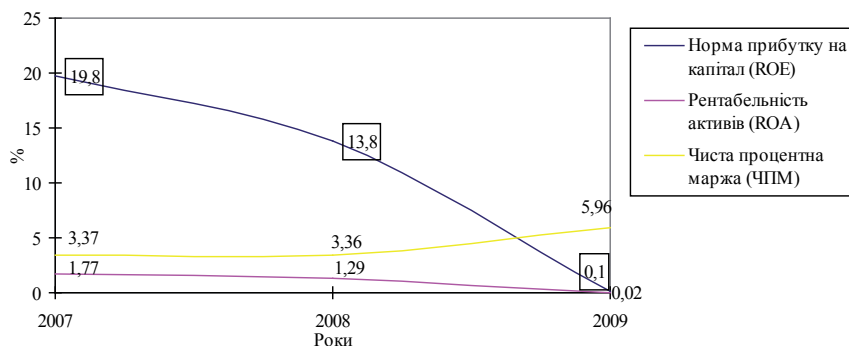

Рис. 2. Динаміка коефіцієнтів оцінки ефективності діяльності ПАТ "Укресімбанк" за 2007-2009 рр., %

Відповідно до розрахунків норма прибутку на капітал постійно знижувалась, адже якщо у 2007 р. на 1 грн. капіталу банку припадало 19,8% або 0,2 грн. новоствореного капіталу, то у 2008 р. показник ROE знизився до 13,8%, а у 2009 р. становив менше 1 коп. Оскільки значення ROE менше нормативного (15%), тому можна вважати, що діяльність банку є неефективною у 2008-2009 рр. Значення рентабельності активів (ROA) також вказує про погіршення оптимальної структури активів та пасивів з погляду доходів та витрат. Якщо у 2007-2008 рр. рентабельність активів була задовільною, тобто відповідала рекомендованому значенню НБУ не нижче 1,2%, то у 2009 р. показник становив 0,02%, що говорить про те, що банк неефективно використовує наявні ресурси. Чистий процентний дохід збільшився від 3,37% до 5,96% у 2007-2009 рр. завдяки росту

кредитного портфелю банку, адже нарощуючи кредитний портфель, банк збільшує прибутки за рахунок плати за користування кредитами.

Таблиця 2
Динаміка основних коефіцієнтів фінансової стійкості
ПАТ “Укресімбанк” за 2007-2009 рр.

№ з/п	Показники	Роки			Абсолютне відхилення	
		2007	2008	2009	2008/2007	2009/2008
1	Коефіцієнт надійності, %	10,28	10,84	25,65	0,56	14,80
2	Коефіцієнт “фінансового важеля”	9,73	9,22	3,90	-0,51	-5,32
3	Коефіцієнт захищеності власного капіталу, %	41,26	32,70	18,79	-8,57	-13,91
4	Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	19,24	15,75	5,71	-3,49	-10,04
5	Коефіцієнт розвитку клієнтської бази	39,84	35,86	41,95	-3,98	6,09
6	Коефіцієнт співвідношення депозитів строкових та депозитів до запитання	2,48	1,88	1,66	-0,59	-0,22

Згідно з даними таблиці 2, коефіцієнт надійності, тобто відношення власного капіталу до зобов'язань, становив вище мінімально допустимого рівня 5 %, а саме у 2008 р. він зріс на 0,56 % порівняно з 2007 р. й у 2009 р. становив 25,65 %. Це свідчить про високий ступінь забезпеченості банку власним капіталом й про стійкість щодо кон'юнктурних змін на ринку.

Зниження показника фінансового важеля вказує на зменшення ділової активності банку та здатності залучати вільні кошти на грошовому ринку. При нормі 20:1 спостерігаємо, що у 2009 р. це співвідношення становить 3,9:1. Наступний коефіцієнт показує ступінь зниження захищеності власного капіталу, що зумовлено вищими темпами зростання власного капіталу поряд з капіталізованими активами та при нормі > 25 % у 2009 р. дорівнює 18,79 %.

Що стосується коефіцієнта мультиплікатора капіталу, то лише у 2009 р. він не відповідав нормативному значенню (12-15 разів) – становив лише 5,71 пункта. Це зумовлено тим, що темп приросту акціонерного капіталу (226,63 %) значно перевищує темп приросту активів (18,5 %) у 2009 р. Таке зниження показника є негативним, оскільки воно є передумовою зменшення прибутковості акціонерного капіталу, і навпаки.

Динаміка показника розвитку клієнтської бази (39,84 – 41,95%) характеризує збільшення її частки у залучених та запозичених коштах. Високе значення також небажане, оскільки може вплинути негативно на ліквідність банку. Аналізуючи коефіцієнт співвідношення депозитів строкових до депозитів до запитання, то можна дійти висновку, що ресурсна база банку є стійкою, оскільки цей коефіцієнт більше 1. Протягом 2007-2009 рр. відбувалося зниження такого коефіцієнта, що зумовлено значним збільшенням обсягів депозитів до запитання. Таке явище характеризує ситуацію, коли вітчизняні банки часто за наявних можливостей розширення клієнтської бази та обмеженої кількості строкових коштів (керованих ресурсів) нехтують нормативними вимогами на користь рентабельності та прибутковості.

Аналіз фінансово-господарської діяльності комерційного банку показав, що за кризових умов, коли банк зіштовхнувся з проблемою неповернення виданих позик, стає необхідним застосування низки інструментів для його оздоровлення та підвищення рівня фінансової стійкості.

Вихід комерційного банку з фінансової кризи значною мірою залежить від застосовуваних форм державної підтримки. Найбільш прийнятною серед усіх форм державної підтримки фінансових установ залишається рекапіталізація комерційного банку, що передбачає придбання урядом акцій банку та їх утримання в державній власності протягом тривалого часу. Терміни повернення наданих кредитів за програмами рекапіталізації уряди відстежують постійно, що стимулює банки швидко їх повертати.

Окремої уваги потребує додатковий капітал, тобто залучення коштів на умовах субординованого боргу в аспекті максимального розміру депозиту однією фізичною особою, а також використання банківських облігацій. Ситуація, що склалася, може поліпшитися з формуванням повноцінної інфраструктури вітчизняного фондового ринку, лібералізацією режиму операцій із банківськими облігаціями як із привабливим об'єктом для вкладання коштів, спроможними конкурувати з депозитами й іншими фондovими інструментами.

У теперішній кризовій ситуації в банківській системі України НБУ на період до 01.01.2011 р. дозволив банкам при визначенні регулятивного капіталу враховувати субординований борг, наданий в іноземній валюті. Так, у рамках підтримки комерційного банку 03.04.2009 р. ЄБРР схвалив проект щодо фінансування ПАТ "Укресімбанк" через надання субординованого боргу у розмірі 250 млн. євро тривалістю на 10 р.

Найскладнішою в умовах кризи залишається ситуація з націоналізованими банками, такими як ПАТ "Укресімбанк": навіть якщо вони оздоровлені і продані приватним інвесторам протягом короткого періоду часу, в уряді можуть залишитися неліквідні активи.

Саме тому забезпечення фінансової стійкості комерційного банку повинно здійснюватися через підвищення рівня його капіталізації. Саме за

рахунок формування оптимальної структури капіталу банк забезпечить собі незалежність від позикових фінансових ресурсів. У контексті цього потрібно нарощувати регулятивний капітал шляхом збільшення статутного капіталу, поліпшити якість активів за рахунок збільшення робочих активів. Розмір достатнього капіталу залежить від рівня ризику, і що більшим є ризик, який приймається банком, то вищим повинен бути рівень капіталізації банку. Паралельно, необхідно підтримувати на достатньому рівні ліквідність та платоспроможність банківських установ з метою забезпечення їх фінансовими ресурсами.

Для підтримки фінансової стійкості банку у 2008 р. Постановою Кабінету Міністрів був збільшений статутний капітал на суму 3 699,999 млн. грн. до 6762,632 млн. грн. шляхом випуску нових акцій. Водночас, для забезпечення виконання цієї постанови Міністерство фінансів здійснило випуск ОВДП на суму 3700 млн. грн. зі строком обігу 7 р. та відсотковою ставкою на рівні 9,5 % річних.

Для оптимізації управління активами та зобов'язаннями й підвищення їх якості особливого значення набуває мінімізація відсоткового ризику шляхом застосування найбільш перспективних методів. Аналіз досліджень щодо управління відсотковим ризиком дає підстави зазначити, що до базових методів управління відсотковим ризиком належать такі: метод узгодження строків розміщення активів і залучення пасивів (збалансований, незбалансований за строками підхід); гар-метод (відповідно до якого визначається стратегія фіксації спреду або стратегія управління гепом); імітаційне моделювання; хеджування; метод дюрації, метод сек'юритизації, впровадження яких у банках України ще не набуло значного поширення.

З метою попередження в майбутньому банкрутства та забезпечення фінансової стійкості залишається обов'язковим виконання всіх економічних нормативів – нормативів капіталу, нормативів ліквідності, нормативів кредитного ризику та нормативів інвестування.

Висновки. Отже, для вдосконалення механізму управління фінансовою стійкістю комерційного банку необхідно здійснити низку заходів.

З метою сек'юритизації активів державним регулятивним органом необхідно створити механізм нагляду за здійсненням угод та оцінки ризиків, пов'язаних з продажем, врегулювати діяльність емітента цінних паперів під час сек'юритизації. Для підвищення рівня капіталізації банків внести відповідні зміни у критеріях оцінки субординованого боргу в Інструкції "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні" перелік гібридних інструментів для залучення капіталу відповідно до міжнародної практики. Національному банку України здійснити рекапіталізацію банку із вкладенням державних коштів, підтримувати ліквідність за рахунок непрямих методів (надання державних гарантій, викупу активів), сприяти впровадженню сучасних методів управління ризиками шляхом формування належної нормативної та методологічної бази. Комерційному банку –

продовжувати роботу з підвищення рівня капіталізації та якості капіталу, активно впроваджувати методи диверсифікації (зменшення обсягу сукупного ризику за рахунок розподілу коштів між різними активами), резервування (формування резервного фонду для покриття непередбачених втрат за потенційно-ризиковими банківськими операціями), страхування (майна і життя позичальника).

Таким чином, практичне забезпечення фінансової стійкості банку можливе за наявності ефективного механізму управління нею, що сприятиме підвищенню рівня прибутковості, зниження ризиків, контролю та підтримання ліквідності й платоспроможності на достатньому рівні. При цьому для підтримання фінансової стійкості банку необхідно дотримуватися вимог органів державного регулювання та нагляду у банківській сфері.

Література:

1. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 № 2121-III // www.rada.gov.ua.
2. Закон України “Про Національний банк України” від 20.05.1999 № 679-XIV // www.rada.gov.ua.
3. Аналіз банківської діяльності: Підручник // А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2004. – 599 с.
4. Богдан Т. П. Банківські кризи та їх вплив на державні фінанси // Фінанси України. – 2010. – № 8. – С. 3-14.
5. Дзюблюк О. В., Михайлюк Р. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: Монографія. – Тернопіль, 2009. – 250 с.
6. Рисін В. В. Наслідки фінансової кризи для банківського сектору та ризики державного втручання // Фінанси України. – 2010. – № 8. – С. 24-33.
7. <http://www.eximb.com>.
8. <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1116-2008-%EF>.
9. <http://www.epravda.com.ua/publications/4b1381660aa1a/>.
10. <http://tsn.ua/groshi/za-dva-misyatsi-defitsit-derzhbyudzhetu-ukrayini-skylav-maizhe-5-mlrd-griven.html>.